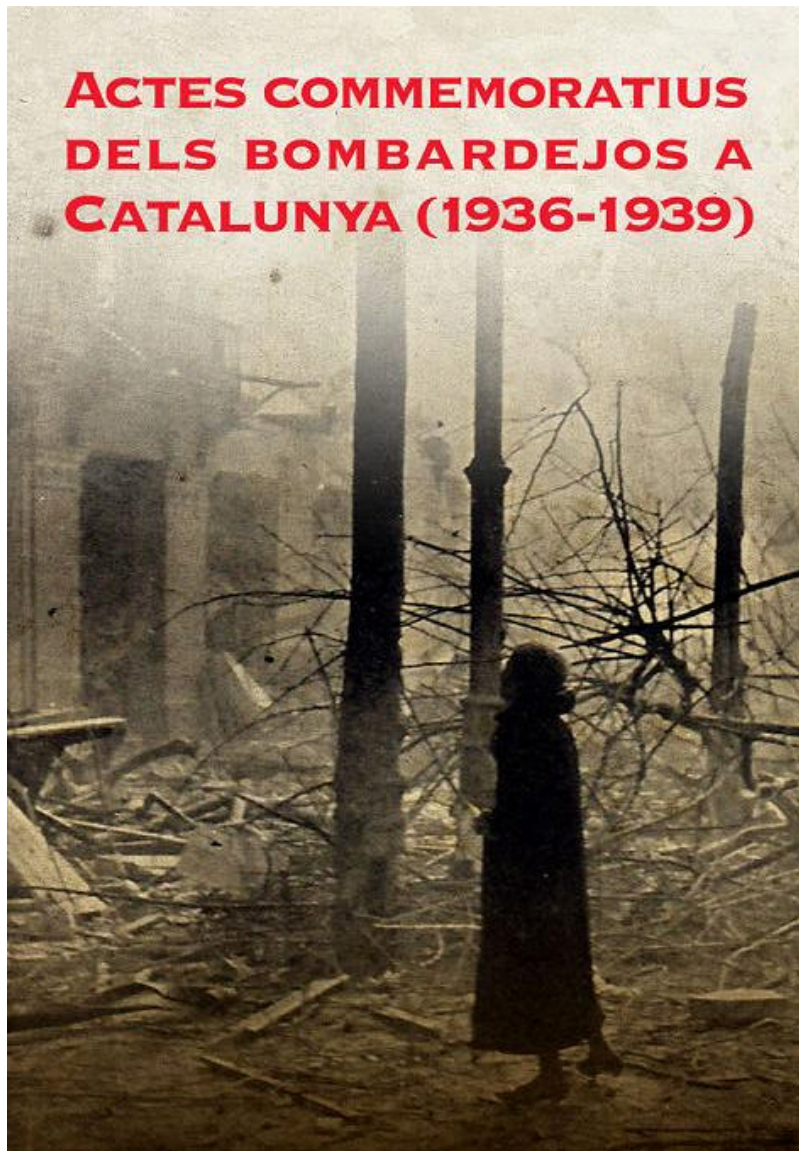

DOSSIER DE PREMSA

ACTES COMMEMORATIUS DELS BOMBARDEJOS A CATALUNYA (1936-1939)

UNA COPRODUCCIÓ DE

**memorial
de democràtic**

Generalitat de Catalunya
Departament d'Interior,
Relacions Institucionals i Participació

Transports Metropolitans
de Barcelona

FGC
Ferrocarrils
de la Generalitat
de Catalunya

AMB EL PATROCINI DE

AMB LA COL·LABORACIÓ DE

ACTES COMMEMORATIUS
DELS BOMBARDEJOS
A C A T A L U N Y A
(1 9 3 6 - 1 9 3 9)

DOSSIER DE PREMSA

1. Nota de premsa ..... pàgina 2
2. Commemoracions a Catalunya ..... pàgina 5
3. Commemoracions a Itàlia ..... pàgina 16
4. Els bombardejos de març de 1938 ..... pàgina 19
5. Cronologia dels bombardejos sobre la ciutat de Barcelona ..... pàgina 20
6. El capítol central d'un nou model de guerra..... pàgina 21
7. La Direcció General de la Memòria Democràtica ..... pàgina 23

1. Nota de premsa

Coincidint amb el 70è aniversari dels bombardejos de març de 1938 sobre la ciutat de Barcelona

La Generalitat recupera la memòria dels bombardejos de la Guerra Civil reproduint un refugi antiaeri al metro de Barcelona i amb una exposició que itinerarà per tot Catalunya

- La mostra "Refugi. Quan el refugi és el subsòl", coproduïda per la Direcció General de Memòria Democràtica, Transports Metropolitans de Barcelona i Ferrocarrils de la Generalitat, reproduceix una estació de metro de 1938 adaptada com a refugi antiaeri i recull testimonis dels bombardejos
- L'exposició, que es podrà visitar al vestíbul de la L-2 del Metro d'Universitat a partir del 15 de març, també reproduceix una estació actual on mostra com el bombardeig sistemàtic de la població civil continua sent arma de guerra
- La Direcció General de Memòria Democràtica i el Museu d'Història de Catalunya preparen la itinerància de "Quan plovien bombes", una exposició sobre els bombardejos que van patir més de 140 municipis catalans durant la Guerra Civil
- El 17 de març, el Palau de la Generalitat acollirà un acte institucional d'homenatge a les més de 4.700 víctimes dels bombardejos, amb alcaldes de tot Catalunya i supervivents dels atacs

La Direcció General de la Memòria Democràtica de la Generalitat (Dep. d'Interior, Relacions Institucionals i Participació) iniciarà el pròxim 15 de març un programa d'actuacions per recuperar la memòria dels bombardejos que van patir més de 140 municipis catalans durant la Guerra Civil i que van provocar més de 4.700 morts.

La primera d'aquestes actuacions serà la inauguració (15 de març) de "Refugi. Quan el refugi és el subsòl", una mostra que reproduceix una estació de metro utilitzada com a refugi antiaeri durant la guerra. La mostra, coproduïda pel Memorial, TMB i Ferrocarrils de la Generalitat, es podrà visitar al vestíbul de la L-2 de la parada de metro d'Universitat fins al 6 d'abril. El dilluns 17, el Memorial Democràtic organitzarà un acte institucional d'homenatge a les víctimes dels bombardejos al Palau de la Generalitat, que comptarà amb la presència d'alcaldes de les més de 140 ciutats bombardejades, supervivents i familiars de víctimes d'aquells atacs. Aquell mateix dilluns, en què es commemora el 70è aniversari del bombardeig del Coliseum de Barcelona, el Club Coliseum també acollirà l'estrena de "Mirant al cel", un documental ficcionat de Jesús Garay que rememora l'horror viscut aquells dies de març de 1938. Aquestes tres actuacions s'han fet coincidir amb el 70è aniversari dels bombardejos que va patir Barcelona el 16,17 i 18 de març de 1938, els més cruents de tota la guerra, que van provocar més de 670 morts, el 25% de les víctimes de bombardejos a la capital catalana.

A banda, i per recuperar la memòria dels bombardejos que van patir més de 140 poblacions de tot Catalunya entre 1936 i 1939, la Direcció General de la Memòria Democràtica i el Museu d'Història de Catalunya preparen una versió itinerant i ampliada de l'exposició "Quan plovien bombes", que es podrà veure en nombroses ciutats catalanes a partir de maig de 2008. La mostra pren com a base la que es va poder veure l'any passat al Museu d'Història però l'amplia amb informació i

testimonis dels bombardejos a tot Catalunya. A més, cada ciutat que aculli "*Quan plovién bombes*", disposarà d'un espai destacat dins la mostra per reflectir la memòria dels atacs aeris que va patir.

A banda de les accions commemoratives puntuals, la Direcció General de Memòria Democràtica obre un espai estable d'informació sobre els bombardejos a Barcelona i altres punts de Catalunya sota l'adreça www.barcelonabombardejada.cat. El web treu de l'anonimat les víctimes dels bombardejos, amb un llistat de noms que familiars i historiadors locals podran completar amb les seves històries de vida.

Però, a més de recuperar la memòria històrica dels bombardejos a Barcelona i tot Catalunya, la Direcció General de Memòria Democràtica ha volgut fer-ho a Itàlia i difondre entre la societat italiana aquells fets dramàtics protagonitzats per l'Aviazione Legionaria al servei de les tropes de Franco. El programa d'actes commemoratius es va iniciar el passat desembre a Novi Ligure, on es va inaugurar l'exposició "*Quando piovevano bombe*", una mostra sobre els bombardejos de Barcelona que la Direcció General de Memòria Democràtica ha adaptat a partir de la que es va veure al Museu d'Història de Catalunya per fer-la itinerar per quinze ciutats italianes. Es tracta d'una acció comuna i sense precedents amb l'objectiu d'avançar en l'encreuament de les diverses memòries europees. La mostra es va presentar dins el Congrés d'hispanistes "*Exiliats i combatents. L'Espanya dels anys 30 en la memòria col·lectiva a Itàlia*", on es va fer públic un manifest de reconeixement de les responsabilitats italianes en els bombardejos de Barcelona, signat per prop d'un miler d'historiadors i personalitats significades, entre les quals cal destacar Massimo Cacciari, alcalde de Venècia. Tot plegat ha obert un debat sense precedents sobre les responsabilitats històriques dels bombardejos.

L'assetjament dels bombarders durant la Guerra Civil va afectar més de 140 municipis catalans amb un balanç d'almenys 4.736 morts. Protagonitzats per l'aviació feixista italiana, còmplices de les forces revoltades contra la República, els atacs sobre Barcelona viscuts els dies 16, 17 i 18 de març de 1938 no sols van causar pràcticament el 25 % de les víctimes per aquest tipus d'acció a la ciutat, sinó que van inaugurar un capítol fonamental del camí cap a l'anomenada 'guerra total'.

Comemoracions a Catalunya

Mostra "Refugi. Quan el refugi és el subsòl" (15 març - 6 abril. Vestíbul L-2 Metro Universitat.)

La mostra vol retre homenatge a les víctimes i als supervivents dels bombardejos sobre Barcelona i sorprendre el visitant i usuari del metro, convidant-lo a descobrir com les estacions que utilitza habitualment van servir de refugi antiaeri per a milers de barcelonins ara fa 70 anys. La reproducció d'una estació de 1938 utilitzada com a refugi vol reflectir la vivència traumàtica i desoladora d'aquells barcelonins assetjats des del cel i la reacció que això va provocar, amb la construcció de més de 1.300 refugis gràcies a la fortalesa del teixit social, la iniciativa civil dels ciutadans i les mesures de protecció de la Generalitat republicana i de l'Ajuntament de Barcelona. A la vegada, la reproducció d'una estació del 2008 intentarà mostrar com el que es va esdevenir a la ciutat de Barcelona durant els bombardeigs de 1938 tan sols fou el pròleg del desenvolupament de les tècniques de bombardeig sobre població civil durant la segona meitat del segle XX, mostrant el fil que connecta aquest passat amb el nostre present tant a la ciutat de Barcelona com a nivell mundial.

Acte institucional d'homenatge a les víctimes dels bombardejos (17 març. Palau de la Generalitat)

L'acte vol ser un homenatge a les víctimes i els supervivents dels bombardejos que van patir més de 140 municipis catalans entre 1936 i 1939. Hi assistiran alcaldes de tot Catalunya, acompanyats de familiars de víctimes i supervivents. L'acte comptarà amb el testimoni d'alguns d'aquests supervivents i s'acompanyarà de la conferència "El 17 de març d'avui fa 70 anys" a càrrec del professor Joan Villarroya, autor del llibre *Els bombardejos de Barcelona*.

Estrena del llargmetratge "Mirant al cel" (17 març. Club Coliseum)

Produïda per Massa d'Or amb el suport de la Direcció General de la Memòria Democràtica, l'última obra de **Jesús Garay** recorda un dels episodis més cruentos de tota la guerra, quan els bombardejos italians van fer esclatar un camió carregat de trilita molt a prop del cinema Coliseum, situat al xamfrà entre la Gran Via i el carrer Balmes. El documental ficcionat recupera la memòria dels atacs del 16, 17 i 18 de març, on van morir almenys 670 persones.

Itinerància de l'exposició "Quan plovien bombes" (A partir de maig de 2008)

L'exposició recuperarà la memòria dels bombardejos que va patir Catalunya durant la guerra i incorporarà material documental local en cadascun dels municipis que acullin la mostra. Coproduïda per la Direcció General de Memòria Democràtica i el Museu d'Història de Catalunya, l'exposició es podrà veure en ciutats com Cervera; Solsona; Manresa o la Jonquera a partir del maig.

L'exposició, que pren com a base la que es va presentar fa un any al Museu d'Història de Catalunya i que descobria la immensa xarxa de refugis creada a Barcelona per protegir la població, amplia l'àmbit de referència a altres poblacions bombardejades i s'anirà enriquint amb el material de les localitats que l'acullin.

Commemoracions a Itàlia

Itinerància de l'exposició "Quando piovevano bombe"

La mostra recupera la memòria dels bombardejos sobre Barcelona, tenint en compte que el resultat d'aquells atacs va ser producte de responsabilitats compartides –entre el feixisme italià i els sollevats espanyols– i les memòries també s'entrecreen, avançant cap a una memòria democràtica europea. Va ser inaugurada a Novi Ligure l'1 de desembre de 2007, en el marc del **Congrés d'hispanistes "Exiliats i combatents. L'Espanya dels anys 30 en la memòria col·lectiva a Itàlia"**, on es va presentar un manifest de reconeixement de les responsabilitats italianes en els bombardejos de Barcelona. Aquesta declaració ha estat difosa entre els historiadors italians i ja compta amb prop d'un miler d'adhesions, entre elles la de l'alcalde de Venècia. "Quando piovevano bombe" itinerarà per quinze ciutats italianes, promovent així la presa de consciència civil sobre el compromís feixista en la guerra espanyola.

La Direcció General de la Memòria Democràtica

La Direcció General de la Memòria Democràtica de la Generalitat és la unitat responsable de l'execució de les polítiques públiques de memòria històrica que du a terme el Govern de Catalunya. Aplega totes les competències i unitats relacionades amb la restitució de la memòria democràtica i ha impulsat la creació del Memorial Democràtic, aprovat el passat octubre al Parlament de Catalunya.

2. Commemoracions a Catalunya

Calendari d'actes

[15 DE MARÇ DE 2008 · 12H · <M> UNIVERSITAT]

INAUGURACIÓ DE L'EXPOSICIÓ "REFUGI. QUAN EL REFUGI ÉS EL SUBSÒL"

[17DE MARÇ DE 2008 · 18.30 H. · PALAU DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA]

ACTE INSTITUCIONAL D'HOMENATGE A LES VÍCTIMES DE POBLACIONS CATALANES BOMBARDEJADES

[17DE MARÇ DE 2008 · 22 H. · CINEMA CLUB COLISEUM]

PRESENTACIÓ DEL LLARGMETRATGE DOCUMENTAL "MIRANT AL CEL"

[MAIG 2008 - 2009]

ITINERÀNCIA A CATALUNYA DE L'EXPOSICIÓ

"QUAN PLOVIEN BOMBES. Els bombardejos sobre Catalunya durant la Guerra Civil"

Altres actuacions

WEB www.barcelonabombardejada.cat

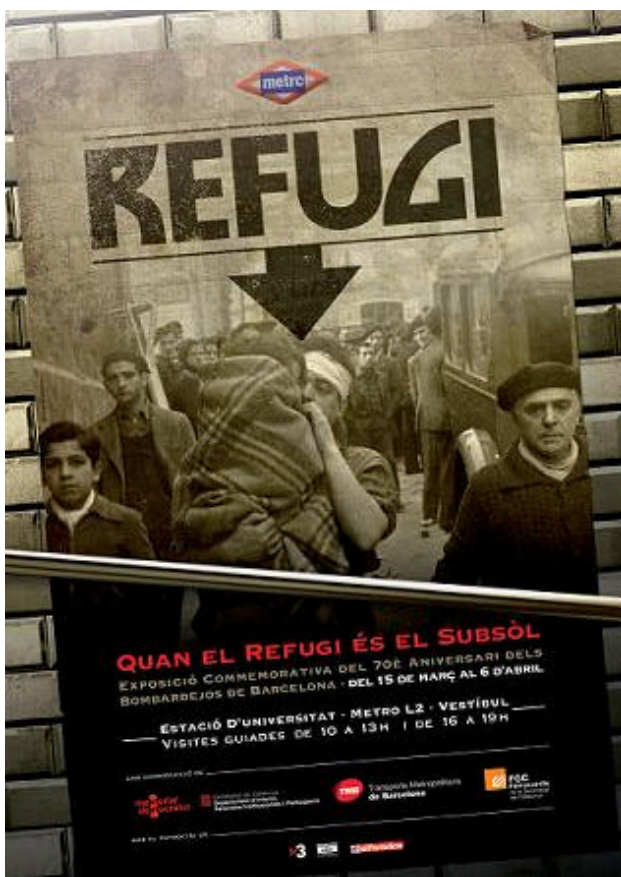
LLIBRE "QUAN PLOVIEN BOMBES". Textos literaris catalans sobre els bombardejos de Barcelona

DOCUMENTAL "LA CANALLA(DA) DE SANT FELIP NERI"

MUSEÏTZACIÓ DEL REFUGI DE SANT ADRIÀ DE BESÒS

[15 DE MARÇ DE 2008 · 12H · <M> UNIVERSITAT]

INAUGURACIÓ DE L'EXPOSICIÓ "REFUGI. QUAN EL REFUGI ÉS EL SUBSÒL"

"Refugi. Quan el refugi és el subsòl" és una mostra coproduïda per la **Direcció General de la Memòria Democràtica**, **Transports Metropolitans de Barcelona (TMB)** i **Ferrocarrils de la Generalitat de Catalunya (FGC)** que es vertebrava sobre dos eixos principals: l'evocació i comprensió dels bombardejos i el recorregut pel desenvolupament de la guerra total arreu del món a partir d'aquell moment. La mostra es podrà veure del 15 de març al 6 d'abril de 2008 a l'estació de metro Universitat de Barcelona, amb l'objectiu de plasmar un capítol decisiu de la història de la ciutat de forma dinàmica i immediata i captar un públic poc avesat a accions d'aquesta mena. La reproducció d'una estació de 1938 utilitzada com a refugi també vol retre **homenatge a les víctimes i als supervivents** d'aquells fets, en un espai quotidià que aleshores va ser molt més que una estació.

L'espai expositiu està dividit en dos grans àmbits intercomunicats que reproduïxen **dues estacions de metro**, tot creant un recorregut circular lliure i interactiu.

Una d'elles ens transportarà al març de 1938 i ens mostrarà la lluita per la supervivència al refugi sota una ciutat assetjada – en una guerra sense precedents i en una societat colpida i mobilitzada pels atacs. El segon àmbit, "2008", reflecteix l'evolució de la ciutat des d'aquells fets fins a l'actualitat i el desenvolupament del nou model de guerra assajat a Barcelona. Entre ambdues estacions, una gran pantalla amb retroprojecció oferirà un muntatge audiovisual realitzat amb material d'època.

La visibilitat d'una mostra en un espai de trànsit de lliure accés com una estació de metro, símbol del que va significar la guerra a Barcelona, afavoreix la **sensibilització sobre el paper de les estacions com a refugis per a la societat civil**. L'elecció de l'estació de metro d'Universitat es basa en la seva condició d'espai central de trànsit –tant per als usuaris de la pròpia línia com per a l'enllaç amb les seves correspondències– i en el seu versàtil marc arquitectònic –que admet actuacions visualment atractives sense impedir el seu funcionament habitual.

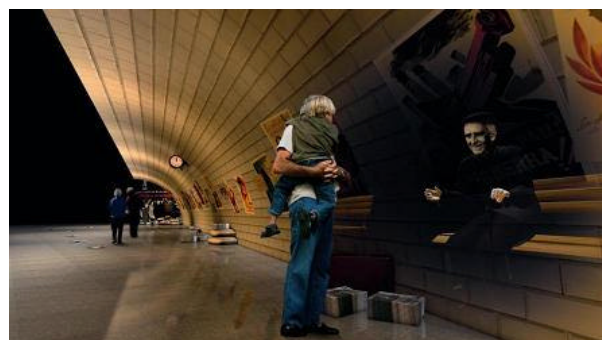
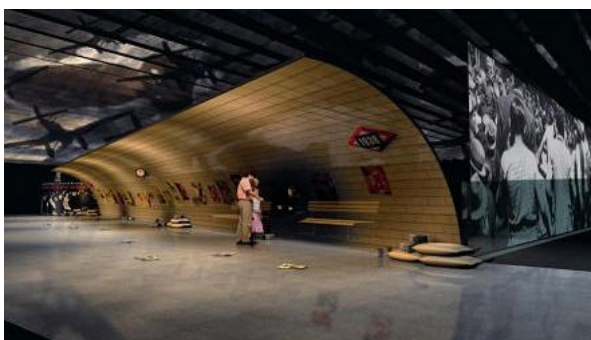

L'estació del 1938: quan el refugi és el subsòl

L'estació ambientada al 1938, emprada com a refugi antiaeri durant els bombardejos del mateix any, és l'espai més vivencial de la mostra. La funció principal de la xarxa de metro i ferrocarril de Barcelona és va veure alterada des dels primers bombardejos i fins al final de la guerra; el subsòl es va convertir de seguida en refugi per a la població i en aquell funest març de 1938, trasbalsat per una amenaça sense precedents, les transitades estacions de la ciutat van resultar clau per salvar les vides. Dissenyada com una **reproducció a escala** del que foren les estacions en aquell temps, l'àmbit "1938" inclourà la senyalització original, la cartelleria de la República i algunes reproduccions dels objectes que es trobaven als refugis antiaeris (sacs protectors de sorra, llaunes de conserves, un quinqué d'oli i munts de diaris, entre d'altres motius).

Aquest àmbit també acollirà **rèpliques volumètriques dels refugiats** inspirades en el material audiovisual de l'època, que explicaran en primera persona l'experiència dels bombardejos. Uns detectors de moviment activaran el joc de llums que farà aparèixer aquests personatges reals en dimensions i volums, però reproduïts en blanc i negre. Els personatges s'adreçaran al visitant xiuxiuejant gràcies als efectes de so dirigit, que fomentaran la sensació d'alerta que imperava als refugis.

També activades pel moviment, les llums mostraran tres pantalles de plasma ubicades a les parets de l'estació. Aquestes pantalles ofereixen **tres muntatges audiovisuals** que reflecteixen els bombardejos (amb imatges dels atacs de març de 1938 sobre la ciutat), la lluita per la supervivència (amb escenes de la reacció ciutadana i de la vivència als refugis) i la vida quotidiana en temps de guerra. El sostre d'aquesta estació plasmarà el cel amenaçant d'on provenien els atacs, amb reproduccions de núvols en blanc i negre i de les ombres dels avions. L'arc que dibuixarà aquest muntatge es ponderarà amb efectes de so dirigit.

Simulació de l'àmbit "1938" de la mostra, amb la reproducció a escala d'una estació utilitzada com a refugi.

L'estació del 2008: l'evolució de Barcelona i la guerra total.

Aquest àmbit recrea una estació del present, setanta anys després dels bombardejos. Plantejada com una reflexió del que ha estat la guerra total a escala mundial des del seu inici a Barcelona, fa un paral·lelisme històric amb l'evolució de la ciutat després d'aquests atacs. Alberga **dos projectors de fotocomposicions**. En el primer hi podem veure altres bombardejos posteriors sobre població civil arreu del món com a arma per a l'estratègia bèl·lica (des

Simulació de l'àmbit "2008" de la mostra

d'Hiroshima i Nagasaki fins a Vietnam i Kuwait, entre d'altres) i, en el segon, es plasma el que ha passat a Barcelona durant el mateix interval de temps. També s'inclou una pantalla amb retroprojecció que recull fragments de la literatura culta i popular sobre els bombardejos que es va generar a Barcelona, a banda de citacions extretes de la legislació internacional.

El que es va viure a Barcelona el març de 1938 només va ser un preludi del que es viuria més tard arreu d'Europa i més tard al món. El seu zenit arribarà amb les bombes atòmiques llançades sobre Hiroshima i Nagasaki el 1945, però la seva història no acabarà aquí i es mantindrà fins al nostre present. Durant aquest mateix període històric, la ciutat de Barcelona ja no tornarà a ser escenari bèl·lic. La fi de la guerra el 1939 va suposar la imposició del règim franquista, que en part s'havia pogut erigir com a victoriós després dels bombardeigs massius contra la població civil. La memòria dels bombardeigs no fou mai explicada, vindicada, ni integrada en una societat dictatorial. Tanmateix, mentre la resta del món vivia les conseqüències del que s'havia experimentat durant la Guerra Civil, la ciutat es redreçava en allò que també havia estat característic dels bombardeigs de Barcelona: la capacitat de resistència de la seva societat civil. Al llarg dels quaranta anys de franquisme i dels trenta de democràcia, el teixit social barceloní va reprendre la defensa dels valors democràtics i la seva capacitat de respondre contra les noves guerres que assolaven el món.

Comissaris de la mostra

Xavier Domènech Sampere és professor del Departament d'Història Moderna i Contemporània de la Universitat Autònoma de Barcelona. Ha investigat els períodes de la Guerra Civil i el Franquisme a Catalunya i Espanya, centrant-se en els moviments socials i els mecanismes de canvi polític al llarg del segle XX - temes sobre el que ha publicat varis llibres i articles en revistes com *Historia Social*, *Historia del Presente*, *Historia Contemporània*, *L'Avenç* o *Espanya Contemporània*. Ha comissariat exposicions com "Memòria Democràtica de Sabadell. 1936-1976" i "Quan plovi bombes". Va ser guardonat amb el Premi Ciutat de Barcelona d'Història el 2007.

Judit Pujadó és llicenciada en Història Contemporània i el seu primer llibre, "Oblits de rereguarda: els refugis antiaeris a Barcelona (1936-1939)", retratava la vida de la ciutat sota les bombes. És autora dels títols "Contra l'oblit. Els refugis antiaeris poble a poble" i "El llegat subterrani". Va debutar en el gènere novel·lístic amb una història de dones marcades per la guerra a Barcelona, "Dones absents", i va ser guardonada amb el Premi Pere Quart d'Humor i Sàtira per "Planeta ESO".

[17DE MARÇ DE 2008 · 18.30 H. · PALAU DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA]

ACTE INSTITUCIONAL D'HOMENATGE A LES VÍCTIMES DE POBLACIONS CATALANES BOMBARDEJADES

El 17 de març a les 18.30 hores se celebrarà un acte institucional al Palau de la Generalitat d'homenatge a les víctimes dels més de 140 municipis catalans bombardejats durant la Guerra Civil. L'acte, al qual estan convidats els alcaldes d'aquestes poblacions, comptarà amb testimonis de familiars de les víctimes i dels supervivents i inclourà una conferència del professor Joan Villarroja, autor del llibre *Els bombardejos de Barcelona*. L'acte s'ha fet coincidir amb el 70è aniversari dels bombardejos del 16, 17 i 18 de març de 1938 sobre Barcelona, els més cruentos de la guerra, amb un balanç de més de 670 morts i 1200 ferits. A tot Catalunya, més de 140 municipis catalans van ser bombardejats durant la guerra, amb un resultat d'almenys 4.736 morts.

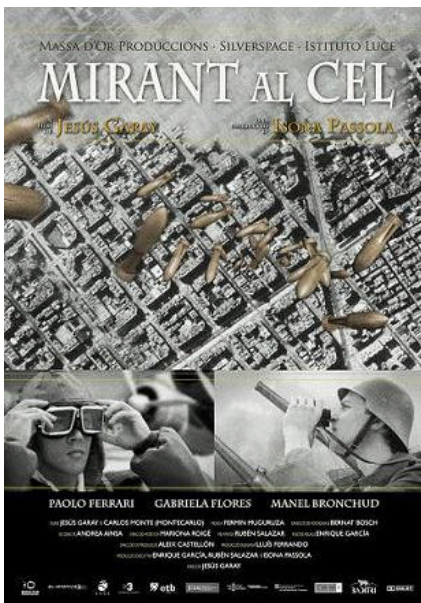
Municipis catalans bombardejats

Agramunt (Urgell)	El Masnou (Maresme)	Maldà (Urgell)	Sant Quirze de Besora (Ripollès)
Aitona (Segrià)	El Morell (Tarragonès)	Malgrat (Maresme)	Santa Coloma de Gramenet (Barcelonès)
Alcarràs (Segrià)	El Papiol (Baix Llobregat)	Manlleu (Osona)	Santa Coloma de Queralt (Conca de Barberà)
Almatret (Segrià)	El Perelló (Baix Ebre)	Manresa (Bages)	Santa Margarida de Montbui (Anoia)
Alp (Cerdanya)	El Prat de Llobregat (Baix Llobregat)	Marçà (Priorat)	Santa Margarida i els Monjos (Alt Penedès)
Amposta (Montsià)	El Vendrell - Sant Vicenç de Calders (Baix Penedès)	Martorell (Baix Llobregat)	Sarrià de Ter (Gironès)
Anglesola (Urgell)	Els Hostalets de Balenyà (Osona)	Mataró (Maresme)	Seròs (Segrià)
Arbeca (Les Garrigues)	Falset (Priorat)	Mollerussa (Segrià)	Sils (La Selva)
Arenys de Mar (Maresme)	Figueres (Alt Empordà)	Mollet (Vallès Oriental)	Sitges (Garraf)
Arsa de Lleida (Segrià)	Flix (Ribera d'Ebre)	Monistrol (Bages)	Solsona (Solsonès)
Artesa de Segre (La Noguera)	Gavà (Baix Llobregat)	Montblanc (Conca de Barberà)	Sort (Pallars Sobirà)
Avinyonet de Puigventós (Alt Empordà)	Girona (Gironès)	Montgai (La Noguera)	Tàrragona (Tarragonès)
Badalona (Barcelonès)	Golmés (Segrià)	Montgat (Maresme)	Tàrraga (Urgell)
Barbens (Urgell)	Granollers (Vallès Oriental)	Móra d'Ebre (Ribera d'Ebre)	Térmens (La Noguera)
Barcelona (Barcelonès)	Guissona (Segarra)	Organyà (Alt Urgell)	Torredembarra (Tarragonès)
Bell-lloc (Segrià)	Horta de Sant Joan (Terra Alta)	Palamós (Baix Empordà)	Torrelameu (La Noguera)
Bellpuig (Urgell)	Igualada (Anoia)	Pallerols (Alt Urgell)	Tortosa (Baix Ebre)
Bellvei (Baix Penedès)	Juneda (Les Garrigues)	Palma d'Ebre (Ribera d'Ebre)	Tossa de Mar (La Selva)
Besalú (Garrotxa)	La Bisbal (Baix Empordà)	Ponts (La Noguera)	Tremp (Pallars Jussà)
Blanes (La Selva)	La Celler de Ter (La Selva)	Port de la Selva (Alt Empordà)	Valls (Alt Camp)
Bot (Terra Alta)	La Garriga (Vallès Oriental)	Portbou (Alt Empordà)	Vandellòs (Baix Camp)
Cabanelles (Alt Empordà)	L'Albagès (Les Garrigues)	Premià de Mar (Maresme)	Verges (Baix Empordà)
Calella (Maresme)	L'Ampolla (Baix Ebre)	Puigcerdà (Cerdanya)	Vic (Osona)
Cambrils (Baix Camp)	L'Arboç (Baix Penedès)	Puigverd d'Agramunt (Urgell)	Vidreres (La Selva)
CampdevànoI (Ripollès)	Les Borges Blanques (Les Garrigues)	Puigverd de Lleida (Segrià)	Viladamat (Alt Empordà)
Canet de Mar (Maresme)	Les Franqueses del Vallès (Vallès Oriental)	Reus (Baix Camp)	Viladecans (Baix Llobregat)
Cardedeu (Vallès Oriental)	L'Espluga de Francolí (Conca de Barberà)	Riba-roja (Ribera)	Vilafranca del Penedès (Alt Penedès)
Cassà de la Selva (Gironès)	L'Hospitalet (Barcelonès)	Ribes de Freser (Ripollès)	Vilagrassa (Urgell)
Castell d'Aro (Baix Empordà)	Linyola (La Noguera)	Ripoll (Ripollès)	Vilanova i la Geltrú (Garraf)
Castellldans (Les Garrigues)	Llagostera (Gironès)	Roses (Alt Empordà)	Vila-seca (Tarragonès)
Castelló d'Empúries (Alt Empordà)	Lleida (Segrià)	Sant Adrià del Besòs (Barcelonès)	Vilatenim (Alt Empordà)
Cervera (Segarra)	Llorenç del Penedès (Baix Penedès)	Sant Celoni (Vallès Oriental)	Vimbodí (Conca de Barberà)
Ciutadilla (Urgell)	Maçanet de la Selva (La Selva)	Sant Feliu de Guixols (Baix Empordà)	Vinaixa (Les Garrigues)
Claravalls (Urgell)	Maials (Segrià)	Sant Hilari Sacalm (La Selva)	
Claverol (Pallars Jussà)		Sant Joan de les Abadesses (Ripollès)	
Cogul (Les Garrigues)		Sant Joan de Palamós (Baix Empordà)	
Corbera d'Ebre (Ribera d'Ebre)		Sant Quintí de Mediona (Alt Penedès)	
Cornudella (Priorat)			
Cubells (La Noguera)			
El Bruc (Anoia)			

[17 DE MARÇ DE 2008, 22H · CLUB COLISEUM]

PRESENTACIÓ DEL LLARGMETRATGE DOCUMENTAL "MIRANT AL CEL" AL CINEMA CLUB COLISEUM

Jesús Garay rememora els atacs aeris del 17 de març de 1938 a Barcelona amb el documental de ficció 'Mirant al cel'.

El 17 de març s'estrenarà al Club Coliseum "Mirant al cel", un llargmetratge de ficció documental que rememora l'horror viscut amb els bombardejos d'aquella jornada de 1938. Produïda per Massa d'Or amb el suport de la Direcció General de la Memòria Democràtica, l'última obra de **Jesús Garay** recorda un dels episodis més cruentos de tota la guerra, quan els bombardejos italians van fer esclatar un camió carregat de trilita molt a prop del cinema Coliseum, situat al xamfrà de la Gran Via amb el carrer Balmes.

Jesús Garay juxtaposa, en el seu particular homenatge a les víctimes, la reconstrucció històrica d'aquell dia amb la ficció. El muntatge integra imatges actuals amb material documental de l'època i recreacions en 3D, i incorpora els testimonis dels supervivents anònims i els d'escriptors, historiadors i militars republicans.

El pes dramàtic de la història vindrà donat per un diàleg "impossible" entre dos antagonistes: un pilot de la Itàlia feixista, interpretat per Paolo Ferrari, i un combatent de la defensa antiaèria republicana, encarnat per Manel Bronchud. El marc temporal d'aquesta narració, a cavall entre el drama i el documental, es concentra en una única jornada, el 17 de març de 1938. Entre el 16 i el 18 de març de 1938, milers de ciutadans van perdre la casa i més de 670 van morir. En aquest interval, la ciutat va patir els bombardejos més durs i concentrats de la guerra, incloent-hi el que va arribar al cinema Coliseum.

L'origen d'aquest projecte es remunta a la troballa d'una bateria antiaèria a la muntanya del Carmel, quan Jesús Garay buscava localitzacions inèdites per al rodatge d'una sèrie de televisió. El descobriment casual de l'emplaçament d'una de les principals bateries que van defensar la ciutat va despertar en el cineasta "la necessitat de fer un homenatge a Barcelona, però no com un cant a la guerra, sinó a l'instint de supervivència".

Jesús Garay va néixer a Santander el 1949. El 1969 va fundar el grup "La fàbrica de cine de Santander", amb el qual va participar en la realització de films d'autoria col·lectiva i formats no professionals. Viu a Barcelona des del 1972 i fins al 1985 va col·laborar amb tasques de programació, edició i documentació a la Filmoteca Nacional espanyola i a la Filmoteca Nacional de Catalunya. És crític de cinema i ha impartit cursos de guió i direcció cinematogràfica al Cercle Internacional d'Escriptors (Cadaqués) i al Centre Català de Cinematografia (Barcelona), així com cursos de postgrau a les Universitats de Funchal (Madeira) i Ramon Llull (Barcelona). És autor de sèries de televisió, llargmetratges i telefilms com ara "La banyera" (1990), "No se puede tener todo" (1997), "Des del balcó" (2000), "Hermanas de sangre" (2001) i "La Mari" (2003), entre d'altres.

"MIRANT AL CEL"

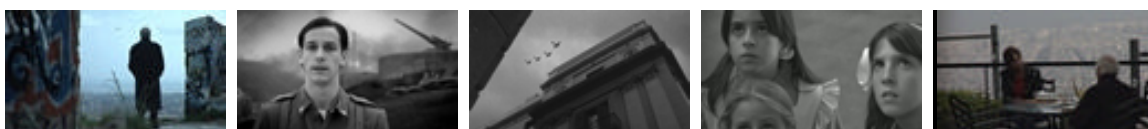
FITXA TÈCNICA

Gènere: ficció documental

Durada: 83 minuts

Versió original: català, castellà i italià

Guió	Jesús Garay
Direcció	Jesús Garay
Direcció de producció	Aleix Castellón
Direcció de fotografia	Bernat Bosch
Direcció artística	Mariona Roigé
Efectes Digitals	SILVERSPACE ANIMATION STUDIOS 3D
So directe	Aina Ainsa
Muntatge	Rubén Salazar
Música	Fermín Muguruza
Producció executiva	SILVERSPACE (Quique García) · TVC (Jordi Ambrós) · MASSA D'OR (Isona Passola)
Amb la col·laboració del	INSTITUTO LUCE (Roma), l'ICIC i l'ICF.
Repartiment	Paolo Ferrari, <i>Mario</i> , pilot italià Gabriela Flores, <i>Maria</i> Manel Bronchud, <i>Manel</i> , artiller republicà
Testimonis	Juan Goytisolo Josep Falcó Francisco Folch Joan Villarroya Moisés Broggi Gabriel Cardona Teodor Garriga

[MAIG 2008 - 2009]

ITINERÀNCIA A CATALUNYA DE L'EXPOSICIÓ

“QUAN PLOVIEN BOMBES. Els bombardejos sobre Catalunya durant la Guerra Civil”

L'exposició “**QUAN PLOVIEN BOMBES. Els bombardejos sobre Catalunya durant la Guerra Civil**” reconstrueix un espai de reflexió sobre l'experiència bèl·lica dels bombardejos sistemàtics sobre la població civil per aconseguir la victòria militar i sobre el seu significat històric. Coproduïda per la Direcció General de Memòria Democràtica i el Museu d'Història de Catalunya, l'exposició es podrà veure en ciutats com Cervera; Solsona; Manresa o la Jonquera a partir del maig. L'exposició, que pren

com a base la que es va presentar fa un any al Museu d'Història de Catalunya i que descobria la immensa xarxa de refugis creada a Barcelona per protegir la població, amplia ara el seu àmbit de referència a altres poblacions bombardejades i s'anirà enriquint amb el material de les localitats que l'acullin. La mostra exposarà els sistemes de construcció, la tipologia i el caràcter excepcional de la immensa xarxa catalana de refugis d'iniciativa civil; i també recuperarà material gràfic i audiovisual sobre els bombardejos, a banda d'apostar per noves eines didàctiques d'interpretació dels fets. El muntatge integrarà fotografies i audiovisuals d'època i imatges actuals dels refugis, dibuixos infantils, cartells de propaganda i telegrams, ordres militars i altres documents recuperats d'arxius espanyols i italians.

La primera versió d'aquesta mostra, centrada en els bombardejos sobre la ciutat de Barcelona, es va poder visitar al Museu d'Història de Catalunya l'any passat. Aquesta nova versió itinerant i ampliada, que incorporarà material documental local en cadascuna de les ciutats que l'aculli, visitarà nombroses ciutats catalanes a partir de maig de 2008 i fins al 2009. **Cervera, Solsona, Manresa i la Jonquera** ja han confirmat que acolliran la mostra. El títol de l'exposició prové d'un text de Mercè Rodoreda, qui des del seu exili a París recordava amb una imatge torbadora la impotència davant d'una amenaça inèdita. En una carta a Cèsar-August Jordana li parlava de Pere Quart (Joan Oliver) dient: *Digueu a l'estimat i manta volta assats fúnebre però sempre civilitzat, encara que deixadot, amic Oliver, que una vegada li vaig demanar un vers. **Era quan ploviem bombes.** I encara l'espero. I el temps que el deuré esperar! (...) Oliver, vull un vers!*

Comissaris de la mostra

Xavier Domènech Sampere és professor del Departament d'Història Moderna i Contemporània de la Universitat Autònoma de Barcelona. Ha investigat els períodes de la Guerra Civil i el Franquisme a Catalunya i Espanya, centrant-se en els moviments socials i els mecanismes de canvi polític al llarg del segle XX. Ha comissariat exposicions com “Memòria Democràtica de Sabadell. 1936-1976” i ara “Refugi. Quan el refugi és el subsòl”. Premi Ciutat de Barcelona d'Història el 2007.

Laura Zenobi és investigadora del Centre d'Estudis sobre les Èpoques Franquista i Democràtica de la Universitat Autònoma de Barcelona, on també ha desenvolupat tasques de coordinació de projectes de difusió de la història. Ha treballat sobre els períodes de la Guerra Civil i el Franquisme a Catalunya i Espanya, abordant a la vegada la història comparada amb Itàlia i Alemanya. Ha publicat en revistes com “Avenç”, “Spagna Contemporanea” i “Historia del Presente”.

Altres accions commemoratives

WEB WWW.BARCELONABOMBARDEJADA.CAT

La commemoració dels bombardejos a Catalunya durant la Guerra Civil no només se centrarà en la convocatòria dels actes descrits, sinó que vol dotar-se d'una plataforma permanent que integri la informació més actualitzada de les accions empreses a Catalunya i a Itàlia. Amb aquest objectiu i amb la voluntat de treure de l'anonimat els noms de les víctimes dels bombardejos, s'ha creat un **portal informatiu i també de memòria** sota el nom www.barcelonabombardejada.cat

Salvar els noms de l'oblit

Amb la publicació a la web www.barcelonabombardejada.cat dels noms de les víctimes causades pels bombardejos a Catalunya, la Direcció General de la Memòria Democràtica vol treure de l'anonimat la seva identitat i oferir la possibilitat a familiars i investigadors d'incorporar les seves **històries de vida**.

Encara que no es coneixen tots aquests noms, la xifra confirmada puja a 4.736 morts, a banda d'un nombre incalculable de ferits. Gràcies a l'obra d'historiadors com ara Josep Maria Solé i Sabaté i Joan Villarroja, dedicada a les víctimes mortals dels bombardejos a Catalunya, i el projecte "El cost humà de la Guerra Civil a Catalunya", del Centre d'Història Contemporània de Catalunya n'han pogut salvar una gran part.

Reconstruccions en format 3D dels bombardejos i la xarxa de refugis

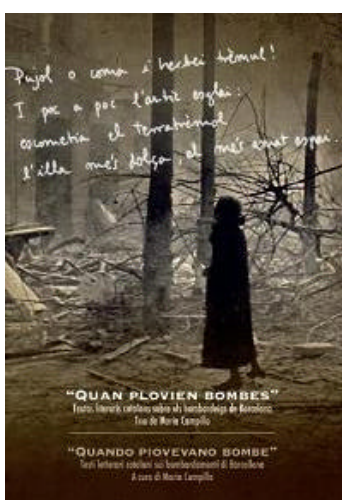

A més dels continguts històrics i informatius, s'ha apostat per incloure-hi un mapa interactiu amb material audiovisual i reconstruccions en format 3D dels bombardejos i la xarxa de refugis.

LLIBRE "QUAN PLOVIEN BOMBES". Textos literaris catalans sobre els bombardejos de Barcelona

Ferrocarrils de la Generalitat de Catalunya (FGC), Transports Metropolitans de Barcelona (TMB) i la Direcció General de la Memòria Democràtica coediten una antologia literària de textos catalans sobre els bombardejos de Barcelona. La tria de la professora Maria Campillo inclou exemples de la producció poètica, narrativa, autobiogràfica i memorialística en llengua catalana, tant d'autors consagrats com de noms desconeguts. El llibre, d'edició bilingüe en català i italià, tindrà un tiratge limitat i serà lliurat als actes commemoratius de març de 2008. També serà presentat a Itàlia.

El dolor i la pèrdua com a matèria literària (Maria Campillo)

Relacionat amb l'eix del dolor i de la pèrdua que vertebra la producció literària, apareix el 1937 **un motiu inèdit: el del bombardeig**, que s'inscriu en els diferents gèneres i registres. I aquesta nova realitat apareix en la literatura perquè –cal recordar-ho avui–, abans que la Segona Guerra Mundial i tot el que ha seguit i segueix ens habitués a unes formes de representació de la guerra (en la fotografia, el documental o el cinema) que han prioritzat els danys produïts en la població civil, la guerra d'Espanya havia tingut el trist privilegi d'inaugurar la tradició del bombardeig sistemàtic sobre ciutats obertes (...) Els fets de Gernika van trobar ressò, també, en la literatura, en un llarg poema de Ramon Vinyes dedicat a la "terra sagrada" dels bascos, però **són principalment els bombardejos de Barcelona els que motiven poemes, contes i narracions i alguna peça breu de teatre**. Aquest textos es publiquen a la premsa, a les pàgines de diaris o a revistes literàries (Mirador, Meridià, Revista de Catalunya, Abril) o bé en poemaris d'autor ("Dolor de la guerra", publicat per J. Gimeno-Navarro el 1937) o llibres col·lectius, com "Poesia de guerra", publicat el 1938 pels Serveis de Cultura al Front (Generalitat de Catalunya).

En aquest llibre s'han triat alguns **poemes** (la majoria desconeguts i tots sense excepció gens divulgats) escrits, indistintament, per **escriptors consagrats** (poetes reconeguts com Pere Quart, Agustí Esclasans i J.M. Prous i Vila, el narrador i traductor C.A. Jordana i el poeta-editor Josep Janés i Olivé); **autors d'una generació més jove** (Gimeno-Navarro, Ramon Bech, els dos del grup anomenat "Oasi", que freqüentava Agustí Bartra) i **autors absolutament desconeguts** (Conrad Lladó i Ladislau Martí). Pel que fa a la **narrativa**, es reproduïx un conte de Xavier Benguerel, dels millors entre els que es van escriure durant la guerra, i dos textos de la molta producció (narrativa i sobretot memorialística) que sobre els bombardejos de Barcelona s'ha escrit a la postguerra, fins als nostres dies. Inclou un fragment d'una novel·la que forma part del millor cànion sobre la literatura de guerra de tots els temps, *La plaça del Diamant*, de Mercè Rodoreda, que posa la història en la veu d'una dona senzilla que en sofreix les conseqüències; i, per finalitzar, un **text autobiogràfic** de l'escriptor Joaquim Horta, que tanca el recull amb el record de les seves impressions del bombardeig del març de 1938.

DOCUMENTAL "LA CANALLA(DA) DE SANT FELIP NERI"

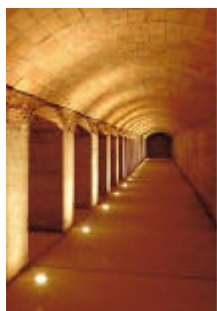
"La canalla(da) de Sant Felip Neri", un encàrrec de la Direcció General de la Memòria Democràtica al col·lectiu Paso a Paso, recupera la memòria del bombardeig sobre l'església barcelonina de Sant Felip Neri el 30 de gener de 1938. El documental, dirigit per Pablo Tulián i Nicolás Escobar, recull testimonis de l'atac aeri i també les reflexions sobre la guerra de nens i joves, actuals alumnes de l'escola situada a la Plaça de Sant Felip Neri. "La canalla(da)

de Sant Felip Neri" es farà arribar a les escoles catalanes i es podrà veure en diverses ciutats de tot el país coincidint amb la commemoració del 70è aniversari dels bombardejos de 1938. El dia que es complien 70 anys de la massacre que va acabar amb la vida de 42 persones, en la seva majoria nens, "La canalla(da) de Sant Felip Neri" es va presentar al centre cívic Pati Llimona amb representació institucional i de la societat civil. Encara avui, els efectes de la bomba que va caure a la plaça Sant Felip Neri són visibles a la façana de l'església.

"La canalla(da) de Sant Felip Neri". 2008. 33 minuts. Català. Format: 16:9 - Digital

Guió i direcció	Pablo Tulián i Nicolás Escobar
Realització en rodatge, entrevistes i textos off	Pablo Tulián
Càmera, fotografia i edició	Nicolás Escobar
So directe	Mikel Piquero i Valeria Paris
Producció general	Nicolás Escobar i Pablo Tulián
Locució	Montse Llusa.
Producció musical	Mikel Piquero, Miquel Mestres i Gabriel Zurita
Postproducció gràfica	Montse Peiró
Postproducció sonora	Mikel Piquero i Miquel Mestres
Muntatge	Nicolás Escobar i Pablo Tulián

MUSEÏTZACIÓ DEL REFUGI DE SANT ADRIÀ DE BESÒS

Les accions commemoratives dels bombardejos sobre Catalunya també inclouen **ajuts per a la recuperació dels refugis del nostre país**, com és el cas del refugi situat a la plaça Francesc Macià de **Sant Adrià del Besòs**. La iniciativa de l'ajuntament de la ciutat, que ha comptat amb el suport de la Direcció General de la Memòria, va contemplar la senyalització, museïtzació i dinamització del refugi, incloent-hi un projecte pedagògic perquè els avis del Besòs que van sobreviure als bombardejos portin els seus testimonis a les escoles de la zona. Es van col·locar dins del municipi quinze senyals informatius dels llocs emblemàtics de la vila entre la II República i la postguerra i la

situació dels refugis antiaeris i dels objectius de l'aviació franquista al llavors anomenat Pla de Besòs. El Refugi de la placeta Macià ha rebut un procés de museïtzació integradora que assegura a qualsevol persona, amb discapacitats o sense, una visita al recinte en igualtat de condicions. Aquesta acció, presentada el passat 27 de gener, està inclosa en el projecte dels **Espais de Memòria de Catalunya** i incorporat a les rutes dels **Espais de Rereguarda**, un itinerari que impulsa la Direcció General de la Memòria Democràtica amb l'objectiu d'aprofundir en el coneixement del patrimoni memorial del nostre país i dotar-lo de valor cultural.

3. Commemoracions a Itàlia

Calendari d'actes

[DESEMBRE DE 2007 – PRIMER TRIMESTRE DE 2009]

ITINERÀNCIA A ITÀLIA DE L'EXPOSICIÓ "Quan plovien bombes" ("Quando piovevano bombe").

[1 DE DESEMBRE DE 2007]

CONGRÉS HISTÒRIC INTERNACIONAL

Exiliats i combatents. L'Espanya dels anys 30 en la memòria col·lectiva a Itàlia.

MANIFEST DEL HISPANISTES ITALIANS

[OCTUBRE 2008]

ESTRENA DEL LLARGMETRATGE DOCUMENTAL "MIRANT AL CEL" A ROMA

["CINEMA. ROME FILM FEST". Tercera edició · del 22 al 31 d'octubre de 2008]

[DESEMBRE DE 2007 – PRIMER TRIMESTRE DE 2009]

ITINERÀNCIA A ITÀLIA DE L'EXPOSICIÓ "Quando piovevano bombe" ("Quando plovien bombes")

Les iniciatives promogudes a Itàlia per la Direcció General de la Memòria Democràtica tenen com a objectius difondre entre la societat italiana els fets dramàtics de 1938 a Barcelona i traçar camins creuats en el que va ser una experiència comuna. L'eix central d'aquestes accions és la itinerància de "**Quando piovevano bombe**" per la xarxa d'instituts de la Resistència italians –Bolonya, Venècia, Udine, Trieste, Arezzo, Torí i Nàpols, entre d'altres–. La primera ciutat d'aquesta itinerància va ser Novi Ligure, on la mostra va coincidir amb el **Congrés d'hispanistes italians** "Esuli combatenti la Spagna degli anni trenta nella memoria", el passat desembre de 2007. Des de llavors i al llarg de tot el 2008, cada un d'aquests instituts acompanya l'exposició amb activitats pròpies a l'entorn dels bombardejos italians sobre Barcelona.

ITINERÀNCIA		
Ciutat	Dates	Seu
Novi Ligure	De l'1 al 7 de desembre de 2007	Biblioteca Civica
Bolonya	Del 14 de desembre de 2007 al 24 de gener de 2008	Istituto Storico Parri
Venècia	Del 7 al 22 de febrer de 2008	Università "Ca' Foscari" de Venècia
Trieste	Del 15 d'abril al 10 de maig de 2008	Biblioteca Statale
Massa	Del 15 de maig al 15 de juny de 2008	Pendent de confirmació
Como	Juny - juliol 2008	Pendent de confirmació
Mòdena	Agost - setembre 2008	Pendent de confirmació
Udine	Del 6 de setembre al 5 d'octubre de 2008	Casa della Confraternità - Castello di Udine.
Arezzo	Del 18 d'octubre al 16 de novembre de 2008	ARCI
Torí	Maig 2009	Museo Diffuso della Resistenza

* Altres ciutats per confirmar: Pàdua, Piacenza, Nàpols, Forlì i Siena

[30 DE NOVEMBRE DE 2007 – 1 DE DESEMBRE DE 2007]

CONGRÉS HISTÒRIC INTERNACIONAL Exiliats i combatents. L'Espanya dels anys 30 en la memòria col·lectiva a Itàlia (*Esuli combatenti la Spagna degli anni trenta nella memoria*). Palazzo dell'Antico Macello di Po (Turí)

L'Institut d'Estudis Històrics Gaetano Salvemini de Turí i la revista "Spagna contemporanea", van dedicar un congrés internacional a la participació italiana en la Guerra Civil Espanyola, una de les empreses col·lectives que més han marcat, des d'un punt de vista militant, l'imaginari popular i intel·lectual de la Itàlia republicana i de la seva memòria civil. Fruit d'aquell congrés va néixer un **manifest de reconeixement de les responsabilitats italianes** en els bombardejos de Barcelona. Aquesta declaració, difosa entre els historiadors italians, ja arriba gairebé al centenar de signatures, entre les quals destaquen les d'historiadors i historiadores de cert relleu com: Lucio Ceva, Paul Corner, Andrea Mammone, John Gilbert, Marcella Marmo, Angelo d'Orsi, Daniele Conversi, Giampietro Berti, Elisabetta Vezzosi, Luisa Accati, Maria Grazia Meriggi, Gorgio Rochat, Roberto Finzi, Karl Stuhlpfarrer, Claudio Venza o Alfonso Botti.

MANIFEST DEL HISPANISTES ITALIANS

Els sotasignats, docents i estudiosos, participants en la Convenció Històrica Internacional d'Alexandria i Novi Ligure, que va tenir lloc el 30 de novembre i l'1 de desembre de 2007, que tenia per títol "Exiliats i combatents. L'Espanya dels anys trenta en la memòria col·lectiva italiana", en el transcurs de la qual es va inaugurar la mostra "Quan ploïen bombes", dedicada als bombardejos italians de Barcelona, han aprovat el text següent, sobre el qual recullen afegits posteriors:

El març de 1938 van tenir lloc els bombardejos més greus de la Guerra Civil espanyola sobre la ciutat de Barcelona, que van deixar 3.000 morts, que se sumen als milers de víctimes civils d'altres localitats espanyoles. Aquests atacs aeris es van produir per acció de l'Aviació Legionària Italiana a tot Espanya. El mateix Vaticà, que d'altra banda s'havia declarat obertament a favor dels generals insurrectes contra la Segona República, va protestar pels mètodes i per les conseqüències d'aquestes accions.

Les ajudes feixistes durant el conflicte van ascendir a uns 80.000 soldats i ingent material bèl·lic, entre el qual figuraven centenars d'avions, i la seva contribució va ser decisiva per a la victòria franquista. Les intervencions militars contra la població civil, actualment ben documentades, es cataloguen com crims contra la humanitat.

Considerem molt important que aquests fets s'hagin integrat en la memòria col·lectiva italiana. També pensem que la construcció de la identitat civil pública ha d'assumir críticament les conseqüències de les intervencions de la Itàlia dictatorial fora dels seus límits territorials.

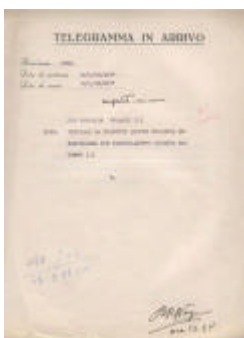
Diversos historiadors ja han avançat en aquest sentit en el cas de les guerres colonials, de Líbia a Etiòpia, i de les invasions que es van desencadenar, a partir de 1940, contra Grècia i Iugoslàvia.

Per l'exhaustivitat de les reflexions culturals, ni retòriques ni avantatjoses, vam considerar necessari cridar l'atenció, també a Itàlia, dels historiadors i de la consciència civil sobre el compromís feixista en la guerra espanyola, i en concret sobre el cas dels bombardejos italians que van tenir lloc a Barcelona.

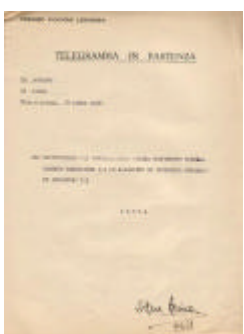
Aquest esdeveniment va marcar, a Europa, l'afirmació d'una política bèl·lica, la de la guerra total, basada en l'atac a la població civil. Aquest tipus d'accions va trobar un terreny més ampli, i encara més tràgic, durant la Segona Guerra Mundial.

Considerem que les 3.000 víctimes civils dels bombardejos de Barcelona han de ser recordades amb dignitat per la memòria pública europea, que demostra la seva maduresa democràtica assumint de forma crítica el pes que han deixat els règims feixistes i totalitaris.

4. Els bombardejos de març de 1938

El **16 de març de 1938** el general Velardi, responsable de l'Aviazione Legionaria, el cos d'aviadors italians que intervenia a favor dels sollevats en la Guerra Civil espanyola, rebia un telegrama de Roma amb l'aprovació personal de Benito Mussolini. Aquest telegrama deia que s'havia d'"*Iniziare da stanotte azione violenta su Barcellona con martellamento diluito nel tempo*". Entre les 22:08 hores del 16 i les 15:19 hores del 18 de març - durant 41 hores, doncs - els avions italians van solcar el cel de Barcelona a intervals de tres hores.

El **18 de març** va arribar un altre telegrama; venia de Logronyo i havia estat enviat per ordres expresses de la comandància sollevada. Anava adreçat al cap de l'Aviazione Legionara de Palma de Mallorca, lloc des d'on s'envolaven els avions que bombardejaven Barcelona, i deia: "*Urgentissimo. Generalissimo ordina suspendere bombardamento Barcellona. Ho avventito in proposito superiori autorità*". Entremig d'un telegrama i l'altre, s'havien creuat protestes internacionals. Entre elles, del Vaticà i del Departament d'Estat d'Estats Units. El món no havia vist res d'igual fins aleshores i no estava preparat per assumir-ho.

Quan finiren els bombardejos havien mort 670 ciutadans i la ciutat havia viscut un infern que cap gran ciutat europea no havia experimentat fins llavors. Es tractava dels **bombardejos per saturació**. Una tècnica absolutament nova en aquells moments, que cercava el col·lapse i l'esfondrament de la vida ciutadana: els edificis en flames no podien ser apagats pels bombers, els sanitaris no podien rescatar els ferits si no era morint-hi també, la ciutadania quedava absolutament a mercè d'un infern que semblava no acabar mai. Si el nombre de morts no va ser més elevat fou per l'obra ingent de **defensa passiva** que la pròpia ciutadania i les institucions republicanes havien aconseguit bastir ja per aquelles dates des dels primers bombardejos amb morts civils del 13 de febrer de 1937 - obra que tampoc no tenia equivalent a l'Europa d'aquells moments.

El que es visqué a Barcelona fou compartit també àmpliament per la resta de Catalunya. Foren més de 140 els municipis atacats, amb un total d'almenys 4.736 víctimes durant els tres anys que durà la guerra, amb capítols especialment sagnats com ara els bombardejos patits per ciutats com Lleida, Granollers o Figueres. De fet, si en la història de la Guerra Civil hi ha un territori especialment afectat pels bombardejos, i en ell una ciutat particularment colpida, aquest i aquesta són Catalunya i Barcelona. Les seves víctimes representen el 70% de les morts produïdes per aquest motiu a l'Espanya republicana.

5. Cronologia dels bombardejos sobre la ciutat de Barcelona

Entre el **13 de febrer de 1937** i el **24 de gener de 1939**, Barcelona va patir 385 atacs de part de l'aviació italiana (principalment), alemanya i franquista. 180 d'aquests atacs van tenir com a objectiu el seu terme municipal, amb un total de 1.903 impactes de bombes de tota mena que van requerir més d'un milió de tones d'explosius. Aquesta és la cronologia dels fets més rellevants.

[13 DE FEBRER DE 1937]	El vaixell de guerra italià Eugeni de Saboya bombardeja Barcelona causant 18 morts i impactant a la fàbrica Elizalde, situada al Passeig de Sant Joan.
[16 DE MARÇ DE 1937]	Atac de l'aviació sobre el Poble Sec, causant vuit morts.
[29 DE MAIG DE 1937]	64 morts i 88 ferits al major dels bombardejos patits per la ciutat fins al moment, signat per 7 avions trimotors <i>Junkers</i> .
[1 D'OCTUBRE DE 1937]	87 morts provocats pels atacs sobre el Passeig Nacional (ara Passeig Joan de Borbó).
[1 DE GENER DE 1938]	El primer dia de l'any nou un atac sobre el casc antic va provocar més de 60 morts.
[7 DE GENER DE 1938]	Els bombardejos van destruir l'Escola de Mar.
[19 DE GENER DE 1938]	Es produeix el bombardeig amb més víctimes del mes de gener. En els primers 20 dies de gener de 1938 es produeixen més víctimes que en tot l'any 1937.
[30 DE GENER DE 1938]	Una bomba d'aviació provoca una matança a l'Església de Sant Felip Neri. La majoria de les víctimes són nens
[16, 17 i 18 DE MARÇ DE 1938]	Els avions italians bombardegen Barcelona durant tres dies, en el major atac aeri que pateix la població. La ciutat acumula ja més de 1.300 morts i 22.000 ferits entre la població civil. Entre juny i juliol es produeixen més de 15 bombardejos.
[12 DE MAIG DE 1938]	Atacs sobre el casc antic i el Poble Sec causen 35 morts i 139 ferits.
[19 DE JULIOL DE 1938]	Una bomba cau sobre la Catedral de Barcelona.
[16 DE DESEMBRE DE 1938]	Una bomba cau al Mercat de la Barceloneta i provoca 42 morts.
[23 DE NOVEMBRE DE 1938]	La ciutat va rebre quatre atacs amb un resultat de 44 persones mortes.
[31 DE DESEMBRE DE 1938]	50 morts a causa d'un nou bombardeig sobre el centre de la ciutat.
[24 DE GENER DE 1939]	Últim bombardeig, sobre el port de Barcelona.

6. El capítol central d'un nou model de guerra

Els bombardejos d'aviació de març de 1938 no van ser els primers amb víctimes civils. Abans, ja hi havia hagut bombardejos sobre Manxúria per part dels japonesos (1931), a Abissínia dins el marc de l'agressió italiana (1936), a Madrid (1936), a Barcelona (des del febrer de 1937) o a Guernica (l'abril del mateix any). Tanmateix, en aquest context, **Barcelona serà la primera gran ciutat de la rereguarda bombardejada sistemàticament al llarg de dos anys** i els bombardejos de març en seran un dels pics centrals. Van ser

l'ocasió d'experimentar obertament un nou tipus de bombardeig, adreçat a sembrar la desolació entre la població civil.

En aquest sentit, els actes amb què es pretén rememorar, explicar, vindicar i comprendre aquests fets no es refereixen a un episodi més de l'horror que ha sacsejat la història de la humanitat al llarg dels segles XX i XXI, sinó al **capítol central de l'evolució bèl·lica des del naixement de la guerra total durant la primera guerra mundial fins a la seva maduració durant la segona**. Si la primera guerra mundial es pot considerar l'inici de la guerra total, amb milions d'homes enfrontats als camps d'Europa, empesos en una confrontació colossal que subordinava tota la lògica social a la lògica de la guerra, el cert és que dels 10 milions de morts la gran majoria en van ser soldats. Contràriament, al acabar la segona guerra mundial, dels 55 milions de morts 30 eren civils morts en accions directes de guerra. Ja no hi havia rereguarda pròpiament dita, tot era espai de guerra, soltats a la possible acció militar. La principal tècnica que permetrà aquesta transició serà la del bombardeig sobre població civil, una tècnica assajada i desenvolupada a Barcelona. **El què passa a Barcelona és en aquest sentit significatiu per a la història mundial**. El que s'experimenta a la capital de Catalunya no havia estat mai viscut en cap gran ciutat; després de Barcelona ho sofriran la resta de ciutats europees i, finalment, ciutats de tots els continents.

El camp de proves de les noves tècniques de guerra italianes

Barcelona presentava una sèrie de condicions que la van fer protagonitzar el capítol de trànsit d'aquesta història. En primer terme, en les guerres totals el suport de la població és indispensable; així doncs, l'esfondrament de la moral i dels teixits socials que la sostenen esdevé un objectiu de guerra. I, si hi havia cap capital singularment representativa de la defensa de la República, més enllà fins i tot de les nostres fronteres, era Barcelona. Si Madrid protagonitzà el mite del "No pasarán" i de la participació de les Brigades Internacionals el novembre de 1936, la capital de Catalunya va ser la que va decantar el fracàs del cop d'Estat del 17, 18 i 19 de juliol. Fins al 19 de juliol els militars havien triomfat allà on s'havien sollevat. Només quedaven per decidir, entre les capitals importants, Madrid, València i Barcelona. Les dues primeres es mantenien a l'expectativa i fou a Barcelona on els sollevats foren derrotats per primer cop, decantant la sort de la mateixa sublevació a la resta de ciutats que quedaven per prendre. En aquest marc, si enlloc tenia sentit esfondrar la moral de la rereguarda era precisament a Barcelona. A més, el fet que fos una ciutat oberta al mar, en un moment en què encara no hi havia radars que fessin possible una defensa preventiva eficaç, l'existència d'una base d'aviadors italians a Mallorca i l'especial configuració urbanística de la ciutat, la feien particularment idònia per experimentar la nova tècnica de guerra. L'Estat feixista italià hi va trobar, i així ho documentà profusament, un veritable laboratori per al desenvolupament dels nous tipus de bombardeig.

Una experiència de l'horror condemnada a l'oblit

Tanmateix, **aquesta realitat rarament ha estat reconeguda**. La importància del que s'esdevingué a Catalunya en aquest camp no ha quedat registrat en la rememoració del desenvolupament de la guerra total a nivell europeu, malgrat que sí que fou percebut en aquest sentit per l'opinió pública mundial i pels principals poders polítics coetanis als fets. Mentre que l'Estat alemany va assumir les responsabilitats i va demanar disculpes en el seu moment per l'episodi de Guernica, que prengué, en aquest cas sí, un valor universal sobre l'experiència de l'horror en ser immortalitzat per Picasso, els fets protagonitzats pel feixisme italià a Catalunya han estat absolutament ignorats per les autoritats italianes.

La fi del feixisme a Itàlia, just quan aquest es consolidava a Espanya, produí una memòria fragmentada i isolada en històries particulars, que impedí la construcció del **cas de Barcelona com un dels centres especials d'una memòria europea de l'horror**.

7. La Direcció General de la Memòria Democràtica

La Direcció General de la Memòria Democràtica de la Generalitat de Catalunya és la unitat responsable de l'execució de les polítiques públiques de memòria històrica que du a terme el Govern. Aplega totes les competències i unitats relacionades amb la restitució de la memòria democràtica i ha impulsat la creació del Memorial Democràtic, aprovat el passat octubre al Parlament de Catalunya.

Per al Govern de la Generalitat l'accés a la memòria històrica és un dret de la ciutadania d'una societat democràtica sana i lliure, i per tant, un deure de l'Administració pública. La Direcció General de la Memòria Democràtica, adscrita al Departament d'Interior, Relacions Institucionals i Participació, és l'instrument designat per la Generalitat per executar les polítiques públiques de recuperació de la memòria democràtica: homenatge i desgreuge a totes les víctimes de la lluita per la democràcia; proclamació dels valors que fonamenten la democràcia i preservació de la memòria de la lluita contra el franquisme.

Amb l'organització dels actes commemoratius del setantè aniversari dels bombardeigs de 1938 sobre Barcelona i l'homenatge a les víctimes dels atacs aeris a tot Catalunya, la Direcció General de la Memòria Democràtica aprofundeix en un dels seus objectius fundacionals: fomentar el reconeixement, la difusió, la formació, la reflexió i l'intercanvi d'experiències sobre la nostra memòria històrica.

Més informació

www.barcelonabombardejada.cat

Gabinet de premsa del DIREP

93 552 61 08 · comunicacio.direp@gencat.net